

Hersekzâde Ahmed Paşa Camii önündeki şadırvan çeşme

ten yukarısı yenidir. Aslında mukarnaslı olan mihrap son yıllarda fayans kaplanarak orijinal halini kaybetmiştir. Caminin kubbe ve tromplarında XIX. yüzyıl üslûbunda kalem işi nakışlar vardır. Çukurda yer alan ve içine dört basamak merdivenle inilen son derece kaba ve basit bir işçiliğe sahip şadırvanın üzeri dört direğin taşıdığı ahşap bir çatı ile örtülmüştür.

Hersekzâde Camii'nin etrafında yer alan oldukça geniş hazîredeki kabir taşlarının birçoğu, 1962'de üzerlerindeki yazıları kazınarak yere döşenmek suretiyle tahrip edilmiştir. Diğerleri ise yığın halinde toplanmıştır. Hazîredeki mezarlar arasında mermer lahitli 925 (1519) tarihli Perihan Hatun adında bir hanıma ait bir mezar vardır ki mâbedin inşasından az sonraya aittir. Caminin yakınında, 1962 yılında faal olduğu halde günümüzde harap durumda bulunan bir küçük hamam mevcut olmakla birlikte bu yapının mâbedle ilişkisine dair bilgi yoktur. Caminin önündeki meydana yalnız Trakya'da görülen biçimde ve şadırvan denilen bir de çeşme vardır. Çok daha süslü benzerlerine Tekirdağ ile Uzunköprü'de rastlanan bu şadırvan-çeşme, etrafı mermer levhalarla çevrilmiş yerden yüksekçe bir havuzla ortasındaki bir direkten ibarettir. İçinden su fışkıran direğin pahlı yüzeylerinde Ashâb-ı Kehf'ten yedisinin adları işlenmiştir. Taşın yukarı kısmında dolağan kitâbede besmele ile İnsân sûresinin

5. âyeti yazılmıştır. Cami yıllardır harap durumda olup ibadete kapalıdır; önündeki şadırvan-çeşmenin suyu ise akmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

The Waqfiyah of Ahmed Paşa (nşr. ve trc. M. Ahmed Simsar), London 1940, s. 62; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 4; *Hadîkatü'l-użerâ*, s. 16; *Sicill-i Osmânî*, I, 195; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 391-394; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 284-287; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 148-152; Semavi Eyice, "Trakya'da Meydan Şadırvanları", *Mansel'e Armağan*, Ankara 1974, II, 840-842.

SEMÂVİ EYİCE

HERSEKZÂDE AHMED PAŞA CAMİİ ve TÜRBESİ

Yalova'ya bağlı
Altınova ilçesi Hersek köyünde
XV. yüzyıl sonları
ve XVI. yüzyıl başlarında yapılmış
cami ve türbe.

İzmit körfezi kıyısında Karamürsel ile Yalova arasında bulunan ve aslında küçük bir külliyyeye ait olan cami, II. Bayezid ve I. Selim devri vezîriâzamlarından Hersekzâde Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. 917 yılı Ramazanında (Aralık 1511) tasdik edilen vakfiyesi, Amerika'da Philadelphia Freer Library'de John Frederick Lewis koleksiyonunda bulunmaktadır. İnşa tarihi kesin olarak tesbit edilemeyen cami hakkında devrin kaynaklarında bilgi yoktur. Yalnız Evliya Çelebi, 1058 yılı Şâbanında (Eylül 1648) uğradığı Hersek kasabasının, Ahmed Paşa'nın gazâ maliyla 700 hânelik bir yerleşim yeri olarak kurulduğunu bildirir. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın, buradaki birçok evkafı dışında Edirne Keşan'da bir cami, İzmir'de Bornova ile Urla'da hamamlar, Kütahya'da kervansaray, Bornova'da, Aydın'ın Köşk kasabası ve Uşak'ın Beypazarı'nda dükânlar yaptırdığı bilinmektedir.

Cami, 12 Zilhicce 1179'da (22 Mayıs 1766) İstanbul'a büyük zarar veren şiddetli depremde harap olmuş, kubbesi, minaresi ve son cemaat yeri yıkılmıştır. Bu felâketten sekiz yıl sonra Kemankeş İsmâil Ağa tarafından yapının tamir edildiği 1187 (1773) tarihli kitâbeden öğrenilmektedir. Bu sırada bazı kısımlar XVIII. yüzyılda hâkim olan üslûba göre tamamlanmıştır.

Hersekzâde Ahmed Paşa Camii 1965 yılına kadar bir harabe haline gelmiştir. Vakıflar İdaresi, bu tarihte eserin kurtarılması çalışmaları ile mimar Cahide Tamer'i görevlendirmiş ve böylece cami ilk

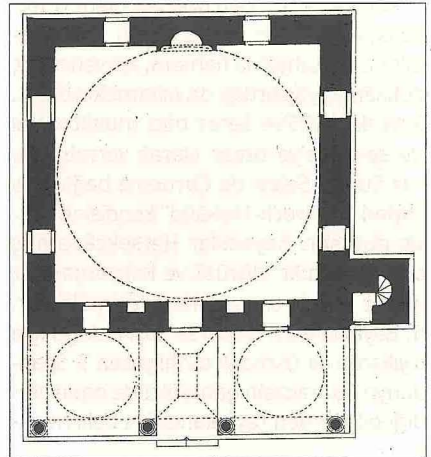
şekline kavuşmasa da yeniden içinde ibadet edilir duruma gelmiştir.

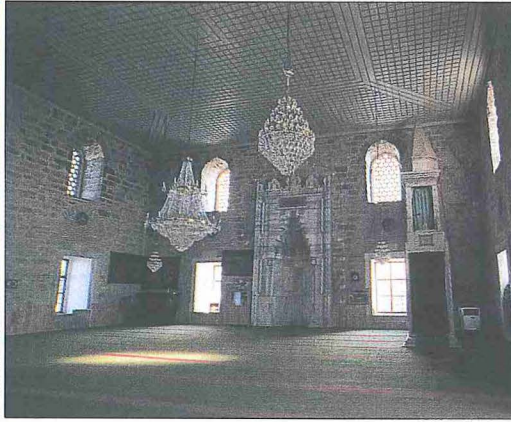
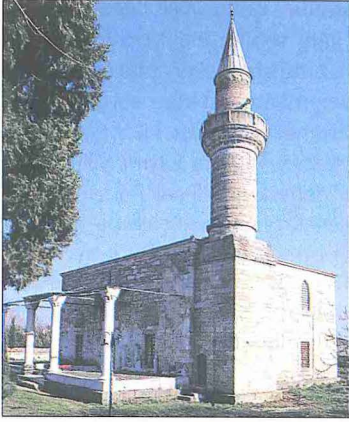
Hersekzâde Camii dıştan 16,17 x 16,17 m. ölçüsünde kare planlı, kesme taştan yapılmış bir yapıdır. Evvelce girişinde dört sütunlu ve üç bölümlü bir son cemaat yeri olduğu, beden duvarında kalan bir kemer başlangıcından anlaşılmaktadır. Bu son cemaat yeri 1179'da (1766) yıkılınca ihya sırasında buraya öne meylli, kiremit örtülü bir ahşap çatı yapılmıştır. Duvar da bir sıra halinde bu çatının giriş delikleri görülür. 1965 tamirinde ise son cemaat yerinin dört mermer sütunu tekrar dikilerek üzerlerine mukarnaslı başlıkları konulmuş, fakat aslında bulunan kemerlerle ortadaki aynalı tonoz ve iki yanındaki küçük kubbeler yapılmadığından bu kısım tamamlanmadan kalmıştır.

Harime açılan mermer kapı söveleri kıvrımlı lentodan anlaşıldığı gibi 1187 (1773) yılındaki ihyada barok üslûpta yapılmıştır. Kare harimin üstünü evvelce yaklaşık 13 m. çapında bir kubbe örtüyordu. Bu kubbenin köşelerdeki pandantiflerinin uçları içeride belirlidir. 1965'teki tamirde harimin üstü ahşap çatı ile örtülerek içten yine ahşap çatalı bir tavan yapılmıştır. Üç cephede altta dikdörtgen, üstte sivri kemerli dörder pencere içeriyi aydınlatır. Giriş cephesinde ise yalnız alt pencereler vardır.

Mermerden olan mihrap ve minber ilk yapıdan kalmış orijinal unsurlardır. Mihrap nişinin iki yanı zarif sütunçelerle yuvarlatılmış olup kavsarası mukarnaslardır. Kavsaranın iki yanında birer küçük rozet

Hersekzâde Ahmed Paşa Camii'nin planı

Hersekzâde Ahmed Paşa Camii ile içinden bir görünüş

bulunan mihrap üstte beş tomurcukla taçlanmış olup oldukça sadedir. Minber de yine mermerden çok sade olarak yapılmıştır.

Caminin binası gibi kesme taştan olan minaresi, bodur gövdesi ve kavisli profilli şerife çıkması ile 1773 tamirinde inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'nin bu külliyeyle ait olduğunu bildirdiği mektep, medrese ve hanlardan hiçbir iz yoktur. İmaret bugün temel seviyesine kadar yıkılmıştır; hamamı ise ayakta olup harap durumdadır.

Hersekzâde Camii'nin sağ tarafında yerden oldukça yüksek bir set halinde kesme taştan yapılan türbe, alışılmamış biçimde olup bir namazgâh sofasını andırır. Dokuz basamak merdivenle çıkılan bu setin üstü mermer bir korkulukla çevrilidir ve kemeri klasik üslûpta işlenmiş yine mermerden bir kapı sövesi vardır. Bazı kısımlarının eksik olduğu anlaşılan bu açık kabir yerinin eğri aslında üstü kapalı değil idiyse bu kadar yüksek bir kapı çerçevesine gerek olmadığı bellidir. Bu türbeye, 1179'da (1766) caminin yıkılmasından önce 0,50 x 0,42 m. ölçüsünde bir mermer levhaya işlenmiş 1155 (1742) tarihli on mısralık bir kitâbe konulduğu ve bunun, 1187 (1773) tarihli tamir sırasında caminin giriş cephesinde kapı üstüne ve kapı lentosu ile İsmâil Ağa'nın ihya kitâbesi arasına yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu da sofa-türbenin önemli bir değişiklik geçirdiğine delil sayılabilir. Ahmed Paşa'nın kabir taşı kırılmışsa da çimentolanarak yerine konulmuştur. Caminin yanında birkaç mezardan oluşan küçük bir hazîre mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

The Waqfiyah of Ahmed Paşa, London 1940, s. 62; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 4-5; V, 325; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 16; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 391-394; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III-IV*, s. 782-785; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 311-312; Semavi Eyice, "Trakya'da Meydan Şadırvanları", *Mansel'e Armağan*, Ankara 1974, II, 840-842, İv. 289-292.

SEMÂVİ EYİCE

HERSEME b. A'YEN

(هرثمة بن أعين)

(ö. 200/816)

Abbâsiler'in önde gelen kumandan ve valilerinden.

Aslen Horasanlıdır; Ebû Ca'fer el-Mansûr'un yeğeni İsâ b. Mûsâ'nın yakın adamlarındandı. Halife Mehdi-Billâh döneminde (775-785) Musul'da ayaklanarak nüfuzunu el-Cezîre'nin geniş bir bölgesine yayan Hâricî Yâsîn el-Mevsîlî et-Temîmî'nin üzerine gönderildi ve isyanı bastırdı. Daha sonra Halife Hâdî-İlêlhakk'ın güvenilir adamlarından oldu. Rivâyete göre Hâdî öz kardeşi Hârûn'u öldürmesi için Herseme'yi görevlendirdi; ancak bu girişim anneleri Hayzûrân'ın müdahalesiyle önlendi.

Herseme, Hâdî'nin ölümünden (170/786) sonra hapisten çıkarılıp halife yapılmasında rol oynadığı Hârûnürreşid'in güvenini kazandı ve bu sayede önemli görevlere getirildi. Önce Filistin valiliğine tayin edilen ve sahipleri tarafından çeşitli sebeplerle terkedilmiş toprakların yeniden işlenmesini sağlaması istenen Herseme, toprak sahiplerini ve kiracıları da-

ha az haraç alacağını ve kendilerine iyi davranacağını söyleyerek ikna etti. Ardından Bizanslılar'ın Tarsus'a asker yerleştirdiklerini öğrenen halife onun kumandasındaki bir orduyu buraya gönderdi ve şehrin onarılmasını emretti (171/787-88); daha sonra da İfrîkiye valiliğine tayin ederek Berberî isyanlarını bastırmakla görevlendirdi (179/795). Bermekiler'in tutuklanmasında da rol oynayan Herseme böylece Hârûnürreşid'in en önemli emîrlerinden biri oldu ve Buharalılar'ın 193'teki (809) isyanlarını bastırmasının ardından azledilen Râfi' b. Leys'in yerine Horasan valiliğine getirildi.

Herseme, Emîn ile Me'mûn arasındaki mücadelede Me'mûn'un tarafını tuttu. 196 (811-12) yılında Me'mûn'un emriyle Hulvân'a giderek Tâhir b. Hüseyin'den ele geçirdiği şehir ve bölgelerin idaresini teslim aldı. Aynı yılın zilhicce ayında, Ahvaz'da görevlendirilmiş olan Tâhir b. Hüseyin ve Züheyr b. Müseyyeb'le birlikte Emîn'i Bağdat'ta kuşattı. Şehrin mâruz kaldığı bu zorlu kuşatma sebebiyle Emîn'in durumu gittikçe kötüleşiyordu; nihayet halifelikten çekileceğini bildirerek kardeşi Me'mûn ile arasında uzlaşma sağlaması için Herseme'den arabuluculuk yapmasını istedi. Herseme bu teklifi kabul etti; Emîn de onunla buluşmak üzere yola çıktı. Ancak bunu haber alan Tâhir b. Hüseyin Emîn'i yakalayıp öldürttü (198/813).

Me'mûn döneminde devleti on ay kadar uğraştıran ve güçlü kumandanları yenilgiye uğratan Ebû's-Serâyâ eş-Şeybânî, Sarsar nehri kıyısında Herseme tarafından bozguna uğratıldıktan sonra Kûfe'de muhasara edildi ve 16 Muharrem 200 (26 Ağustos 815) tarihinde şehirden ayrılmak zorunda bırakıldı (İA, IX, 107). Ancak Herseme'nin bu başarısı Irak'ta huzuru sağlamaya yetmedi. Me'mûn'un hilâfet merkezi olarak Merv'i seçmesi ve İran asıllı kişilerin yönetimde etkili olmaları özellikle Bağdat halkının ve ordunun tepkilerine yol açmış ve yer yer ayaklanmaya dönüşen bu tepkiler ülkeyi bir iç savaşın eşiğine getirmişti. Merkezi otoritenin sarsıldığı açıkça görüldüğü halde Vezir Fazl b. Sehl ülkedeki karışıklıkları halifeden gizliyordu. Bütün bunların farkında olan Herseme, o sırada Suriye ve Arabistan valiliğine tayin edilmesine ve Mecûsî dediği Fazl b. Sehl'in kendisini engelleyebileceğinden endişe duymasına rağmen Me'mûn'a gerçekleri açıklamak üzere Merv'e gitti ve ona olup biteni anlattı. Ancak Fazl b. Sehl'in etkisi altında bulunan halife tarafından iyi karşılanmadı ve